

Υπήρξε διακεκριμένος αλλά όχι μεγάλος

POSTED BY [NEA ΠΟΛΙΤΙΚΗ](#) · ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 7, 2013

του Μελέτη Η. Μελετόπουλου ♦

Οι πραγματικά μεγάλοι ηγέτες δεν προσπαθούν να προκαταλάβουν ή να παραπλανήσουν την αναπόφευκτη ιστορική ετυμηγορία σχετικά με την προσωπικότητα και το έργο τους. Έχουν την αυτοπεποίθηση να θεωρούν ότι τόσο οι επιτυχίες όσο και οι αποτυχίες τους θα κριθούν τελικώς με αντικειμενικότητα, ως αναπόσπαστα μέρη της συνολικής τους παρουσίας στην πορεία του έθνους τους. Αντιμετωπίζουν τις δουλοπρεπείς, εξυμνητικές, αγιογραφικές προσεγγίσεις με απέχθεια και περιφρόνηση και επιδιώκουν την σκληρή κριτική, που αποτελεί μία αναμέτρηση με την Ιστορία, την μόνη αξία ενός μεγάλου. Η επιμελής θεσμική προετοιμασία της υστεροφημίας προδίδει ανασφάλεια για την μελλοντική επιστημονική αποτίμηση των πραγματικών διαστάσεων της προσφοράς ενός ηγέτη.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, παρά την αγωνιώδη προσπάθεια των υπαλλήλων της μνήμης του να πείσουν περί του αντιθέτου, υπήρξε διακεκριμένος αλλά όχι μεγάλος (η φράση ανήκει σε στενό συνεργάτη και υπουργό του Καραμανλή). Οι ηγέτες στους οποίους η Ιστορία απέδωσε τον χαρακτηρισμό «μεγάλος» συνδυάζουν ένα πλήθος ατομικών χαρακτηριστικών, και συνδέονται με συγκλονιστικές ιστορικές στιγμές που αποδεικνύονται εκ των υστέρων καταλυτικές για το μέλλον του έθνους τους. Ο Καραμανλής, αν και σαφώς υπήρξε κορυφαία πολιτική προσωπικότητα του δευτέρου ημίσεως του Εικοστού Αιώνα, δεν διέθετε την μεγαλοφυΐα ενός Ελευθερίου Βενιζέλου. Δεν υπήρξε επαναστάτης, όπως ο μεγάλος Κρητικός, ούτε ποτέ διακινδύνευσε μετωπική ρήξη με το πολιτικό σύστημα της εποχής του (η φυγή του από την Ελλάδα το 1963 και η εκ του ασφαλούς εξουδετέρωση της- ήδη εξουδετερωμένης από την δικτατορία- μοναρχίας το 1974 δεν αποτελούν ρήξη). Δεν δημιούργησε, όπως ο Βενιζέλος, έναν νέο πολιτικό χώρο, αναδεικνύοντας νέα πρόσωπα και συγκεντρώνοντας τα καλύτερα στοιχεία της κοινωνίας του. Αλλά κληρονόμησε, στην πραγματικότητα υφάρπαξε ένα παλαιό κόμμα, και μάλιστα με ανορθόδοξες

μεθόδους και όπλο την βασιλική εύνοια. Δεν αναδόμησε το κράτος και την κοινωνία της εποχής του, όπως ο Βενιζέλος την κοσμογονική διετία 1910-12, ούτε διήρυνε την γεωπολιτική ισχύ του κράτους, όπως ο Βενιζέλος το 1912-1920. «Η ιστορία θα με αδικήσει γιατί δεν έκανα πολέμους», έλεγε ο Καραμανλής. Είχε όμως την ευκαιρία να υπερασπιστεί την εθνική αξιοπρέπεια το 1955, όταν ανέλαβε την πρωθυπουργία λίγες μέρες μετά την καταστροφή του Ελληνισμού της Κωνσταντινουπόλεως από τον τουρκικό όχλο. Αλλά εσιώπησε. Όπως και τον Αύγουστο του 1974, όταν επί των ημερών του στην Κύπρο ο τουρκικός στρατός προήλασε και κατέλαβε την μισή Λευκωσία, ο Καραμανλής οχυρώθηκε πίσω από την μεγάλη απόσταση της Κύπρου από την Ελλάδα και αντέδρασε αποσύροντας την Ελλάδα από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, αντί να παραμείνει και να το χρησιμοποιήσει εναντίον της Τουρκίας.

Οι μεγάλοι έχουν και άλλα χαρακτηριστικά που δεν υπήρχαν στον Καραμανλή. Ο Βενιζέλος, ακόμη και αν δεν είχε πολιτευθεί ποτέ, θα εθεωρείτο κορυφαίος φιλόλογος μόνον από την μετάφραση του Θουκυδίδη. Αλλά και έναντι των συγχρόνων του ο Καραμανλής υστερούσε πνευματικά. Δεν είχε την ιδιοφυΐα του Σπύρου Μαρκεζίνη, ο οποίος ήταν ο σημαντικότερος οικονομικός εγκέφαλος της εποχής του και εξ άλλου συνέγραψε και πολύτομο ιστορικό έργο. Δεν ήταν κορυφαίος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος, όπως ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Ούτε διέθετε την μαθηματική σκέψη και την διεθνώς αναγνωρισμένη νομική επιστημοσύνη του Παναγή Παπαληγούρα. Ο Καραμανλής δεν διέθετε καν την παιδεία και την κουλτούρα του μέσου υπουργού των κυβερνήσεών του. Η έλλειψη παιδείας, όμως, περιόρισε τόσο την κατανόηση των βαθύτερων τάσεων της εποχής του όσο και το εύρος των επιλογών του.

Αυτά τα σοβαρά ελλείμματα ασφαλώς δεν αντισταθμίστηκαν από το ισχυρό πολιτικό ένστικτο και την «όσφρηση» που διέθετε ο Καραμανλής. Οπωσδήποτε ο Καραμανλής ήταν προσωπικότητα με ισχυρή βούληση, αποφασιστικότητα και γρήγορα αντανάκλαστικά. Επίσης ήταν ένας από τους λίγους νεοέλληνες πολιτικούς ηγέτες που αντιλαμβάνονταν την πραγματικότητα με αριθμούς. Στην πρώτη πρωθυπουργία του (αλλά όχι και στην δεύτερη) είχε την ευφυΐα να επιλέξει ικανούς συνεργάτες μη δεξιάς προέλευσης, με τους οποίους μπόρεσε να κυβερνήσει αποτελεσματικά. Για τα δεδομένα της μεταπολεμικής Ελλάδας ήταν

ένας αποτελεσματικός manager. Επίσης, συνέλαβε, κατά την πρώτη πρωθυπουργία του, το πνεύμα των καιρών, δηλαδή την οικονομική ανάπτυξη, ενώ στην δεύτερη την πορεία προς την Ευρώπη.

Αλλά η έλλειψη παιδείας υπήρξε υπαίτια για την τελική κατάρρευση των δύο μειζόνων εγχειρημάτων του Καραμανλή: της ανάπτυξης και του εξευρωπαϊσμού της χώρας. Τα εγχειρήματά του αυτά ο Καραμανλής τα υπηρέτησε χωρίς να διαθέτει ευρύτερες οντολογικές και πνευματικές προϋποθέσεις, γι' αυτό και τα έφερε εις πέρας μέχρις ενός ορισμένου, μη επαρκούς για την ευόδωση των ίδιων των στόχων του, σημείου.

Η συμβολή του στην μεταπολεμική ανάπτυξη της Ελλάδας είναι αδιαμφισβήτητη, όπως αδιαμφισβήτητη είναι και η συμβολή του στην στρεβλότητα αυτής της ανάπτυξης. Διότι δεν ήταν σε θέση να συλλάβει και να αντιμετωπίσει εγκαίρως τις κοινωνιολογικές και πολιτισμικές επιπτώσεις της αναπτυξιακής έκρηξης που άρχισε ήδη από το 1952-3 και κορυφώθηκε επί της πρώτης πρωθυπουργίας του (1955-1963).

Στην δεύτερη πρωθυπουργία του (1974-1980), ενώ επέτυχε την ιστορικής σημασίας ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, απέτυχε εντελώς να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ευόδωσης του εγχειρήματος, για τρεις λόγους:

Πρώτον, απέτυχε να διαμορφώσει ιθύνουσα τάξη με ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά, η οποία να είναι σε θέση να επωμιστεί το καθήκον της ενσωμάτωσης της υπανάπτυκτης Ελλάδας στον ευρωπαϊκό κόσμο. Αποτέλεσμα αυτής της αβελτηρίας του Καραμανλή ήταν η μοιραία περιθωριοποίηση της χώρας στα ευρωπαϊκά κέντρα αποφάσεων και η μετεξέλιξή της σε παρία και μαύρο πρόβατο της ευρωπαϊκής οικογένειας. Στο ίδιο το κόμμα του ο Καραμανλής απέτυχε παταγωδώς να προσδώσει ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά, ανανεώνοντας με αξιοκρατικά κριτήρια το στελεχιακό του δυναμικό. Ήταν αυταρχικός και συγκεντρωτικός και δημιουργούσε γύρω του κλίμα φόβου, απεχθανόταν τον διάλογο και τον αντίλογο, η δε επικοινωνία των συνεργατών μαζί του είχε τα χαρακτηριστικά του οθωμανικού δεσποτισμού, δηλαδή της δουλοπρέπειας και της άνευ όρων υποταγής στον ηγεμόνα. Κάτι που απέκλεισε την προσέλευση και

ανάδειξη αξιοπρεπών και ανεξάρτητων προσωπικοτήτων, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Επίσης αυτός ο τρόπος άσκησης της εξουσίας απέκλειε τον δημιουργικό διάλογο, που αποτελεί την ασφαλέστερη οδό εξεύρεσης της ορθής λύσης στην πολιτική. Έτσι, σε αντίθεση με τον Βενιζέλο, ο Καραμανλής δεν διαμόρφωσε μία νέα γενιά ηγετών, που θα ήταν σε θέση να υποστηρίξουν την πορεία της Ελλάδας μέσα στην Ευρώπη. Όταν παρέδωσε το κόμμα στους διαδόχους του, αυτό εξακολουθούσε να είναι ένα τριτοκοσμικό συνονθύλευμα μετριοτήτων, κολάκων, αυλικών και κληρονομικών τοπικών κοτζαμπάσηδων με πελατειακά δίκτυα, ανίκανο να αντιληφθεί τις επείγουσες προτεραιότητες του εκσυγχρονισμού και εξευρωπαϊσμού της χώρας. Διότι βασικό πρόβλημα του ίδιου του Καραμανλή ήταν η ηγετική του ανασφάλεια και η προώθηση μετριοτήτων που δεν θα έθεταν σε διακινδύνευση την ηγετική θέση του ίδιου και της οικογένειάς του μέσα στο κόμμα.

Δεύτερον, ο Καραμανλής απέτυχε να εκσυγχρονίσει το κράτος, ώστε αυτό να είναι σε θέση να λειτουργήσει με τα κριτήρια και τους κανόνες της ευρωπαϊκής οικογένειας. Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ προϋπέθετε μία ριζική αναμόρφωση του κρατικού μηχανισμού, τουλάχιστον επιπέδου Ελευθερίου Βενιζέλου. Ο μόνος που διέθετε, κατά την Μεταπολίτευση, την πολιτική ισχύ για να το πραγματοποιήσει, ήταν ο Καραμανλής. Ίσως φυσικά αυτό να υπερέβαινε τα όρια της ανθρώπινης αντοχής του και της πολιτικής του παιδείας, αλλά δεν φρόντισε να τοποθετήσει στα αρμόδια υπουργεία προσωπικότητες που θα μπορούσαν να επιφέρουν έστω οριακές βελτιώσεις. Συναφώς, και η δομή της οικονομίας παρέμεινε προβληματική και καθυστερημένη, με ισχυρό κρατικό παρεμβατισμό (ο Καραμανλής προέβη σε καταιγισμό κρατικοποιήσεων), αδικαιολόγητο για μία χώρα που επρόκειτο να ενταχθεί σε ένα περιβάλλον ελεύθερης οικονομίας με κανόνες υγιούς ανταγωνισμού. Όπως η Ελλάδα πήγε το 1919 στην Μικρά Ασία χωρίς την απαραίτητη αντοχή των υλικών, δηλαδή τις οικονομικές, υλικοτεχνικές και ποσοτικές προϋποθέσεις, έτσι το 1979 εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα χωρίς τις πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις. Ο Καραμανλής φαίνεται ότι είχε επίγνωση, και το είχε διατυπώσει κυνικά με την φράση: «Έρριξα τους Έλληνες στα βαθιά, ή θα μάθουν να κολυμπούν ή θα πνιγούν».

Τρίτον, ο Καραμανλής δεν ενδιαφέρθηκε καθόλου για το ιδεολογικό πεδίο. Η ιδεολογική επέλαση, μετά την πτώση της Δικτατορίας το 1974, της Αριστεράς σε όλες τις μορφές της και κυρίως στις πιο ακραίες, η ιδεολογική κυριαρχία της στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, στις εκδόσεις, στον τύπο και στην διανοήση, όχι μόνον δεν συνάντησε καμμία αντίσταση αλλά και προκάλεσε μία φοβική, αυτοενοχοποιητική, αυτολογοκριτική στάση της Δεξιάς. Από πλευράς Καραμανλή δεν υπήρξε απολύτως κανένα ενδιαφέρον, κανένας συστηματικός σχεδιασμός, κάποιος έστω εκσυγχρονισμός του πολιτικού λόγου, δημιουργία κάποιου κέντρου παραγωγής ιδεολογίας, υποστήριξη εκδοτικών δραστηριοτήτων, προώθηση αντιμαρξιστών ή απλά μη μαρξιστών διανοουμένων σε καίριες θέσεις. Η απώλεια, όμως, της ιδεολογικής ηγεμονίας δεν στοίχισε απλώς στην Δεξιά την εξουσία για τα επόμενα τριάντα χρόνια, αλλά το σπουδαιότερο: υπονόμωσε, στο βαθύτερο επίπεδο της κοινωνικής οντολογίας, δηλαδή της αίσθησης του ανήκειν, του γενικώτερου προσανατολισμού της κοινωνίας, των στάσεων και νοοτροπιών, των ηθών και του πολιτισμού, την δυτική πορεία της Ελλάδας και την πολιτισμική προσχώρησή της στον ευρωπαϊκό κόσμο. Η μεταπολεμική αστίζουσα ιθύνουσα τάξη, χωρίς αμφιβολία προβληματική, που πάντως άκουγε κλασσική μουσική, διάβαζε ευρωπαϊκή λογοτεχνία και ήταν στραμμένη ψυχικά προς την Ευρώπη ως θεμελιακό σημείο αναφοράς, ηττήθηκε κατά κράτος το μοιραίο 1981 από ένα κοινωνιολογικό συνονθύλευμα με ανατολίτικα, τριτοκοσμικά χαρακτηριστικά και αντιευρωπαϊκή συνείδηση.

Έτσι, όπως το διατύπωνε ο διανοούμενος, στενός συνεργάτης και σύμβουλος του Καραμανλή την περίοδο 1955-63 Δήμης Πουλάκος, η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1979 εξελίχθηκε όπως η υπογραφή της Συμφωνίας της Φερράρας το 1438 μεταξύ του βυζαντινού αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου και του Πάπα, η οποία αν και τυπικώς ισχύουσα ακυρώθηκε στην πράξη από το ισχυρό ανθενωτικό ρεύμα της βυζαντινής κοινωνίας, με αποτέλεσμα οι παπικοί απεσταλμένοι να εκδιωχθούν κακίην-κακώς από την Κωνσταντινούπολη.

Αυτή η τελευταία αποτυχία, ασφαλώς όχι μόνον του Καραμανλή αλλά ολόκληρης της ελληνικής αστικής τάξης, ίσως είναι η βαθύτερη αιτία της χρεωκοπίας του 2010.